

Розглядаючи питання, чи може теорія пізнання, чи вчення про пізнання, обмежувати свій зміст завданням “когнітивного забезпечення практики” [1; 13], чи має вона виходити із завдання досягнення розуміння у наслідок усвідомлення його відсутності [2; 11-15], можна зазначити наступне. У першому випадку утворюючим змістом учення про пізнання стає поняття “досвід”. У другому – мислення. Розмірковування про єдність досвіду і мислення, практичної дії та розуміння не знімають різницю між ними. Їх різність не може бути зведена до опозиції емпіризм – раціоналізм. Змістовно різниця досвіду і мислення полягає у тому, що людина наприклад у пізнавальній ситуації постає як активна чи пасивна сила, як суб’єкт чи агент (у смислі інструмент, на якому грають сили різних обставин свої незрозумілі мелодії), як мета чи засіб.

Також треба відмітити, що не тільки в теоріях пізнання, а й у більшості філософських учень концепт людина-засіб є їх змістоутворююче ядро. Однак, саме в теорії пізнання у супереч, наприклад, аргументам Р.Порті розкривається, що у межах вказаного концепту описується не гносеологічна, онтологізована методологічна подія, оскільки для засобу змістовно існує не об’єктивна дійсність, а лише предмет визначений наперед заданою, наприклад, “картиною світу”, епістеомою, архетипами, світоглядом, тощо. Власне пізнання починається лише з акту подолання людиною у-собі агента дії, коли усвідомлюється неможливість діяти відомим чином, бо дійсність виявила свідомості свою незалежність від відомої картини світу та спростувала її демонструючи неможливість передбачити результати взаємодії з нею. У випадку неможливості знати результати діяльності людини визнання її (людини) агентом, засобом стає неприйнятним. Таку людину доводиться визнати або об’єктом, на який впливають з метою відновити здатність розуміння, або суб’єктом, який власним зусиллям відтворює у-собі здатність розуміння вирішуючи усвідомлену проблему.

Формування проблем, якщо розглядати цю подію за допомогою описів креативних процесів у вигляді самозв’язів Г.Гемгольца, А.Пуанкаре, А.Айнштейна, нагадує створення формалізованої конструкції де відповідною символікою маркується невідоме.

Визначення невідомого, як, наприклад, показано в змістовній монографії М.Ведмедева “Культурні ресурси продуктивного мислення” (Суми, 2011) може відбуватися методами “професіоналізації” та “тематизації” [3; 139]. Названі методи при певній їх інтерпретації можна означити наступним чином. Професіоналізація – змістовне специфікуючи звуження проблематики обмеженням прийнятого до уваги; тематизація – розширення проблематики універсалізацією та узагальненням за допомогою перенесення сенсів з одних систем знання в інші (наприклад із природничої сфери в царину гуманітарної). Оскільки термін “професіоналізація”, на мою думку, краще замінити на термін “парадигмалізація”, який в подальшому буде використовуватися для визначення методу специфікуючого проблематику зрозумілу окремій спільноті професіоналів.

З метою уникнення непорозумінь вважаю за необхідне вказати на різницю між терміном “парадигмалізація” та “правило парадигми”. Останній використовується М.Савостьяновою [4; 186-206], яка описує ним формальні характеристики знань, проблематики, методів, специфікують групу професіоналів. При вживанні терміну “парадигмалізація” підкреслюється змістовне звуження проблематики аналітичним обмеженням прийнятого до уваги, тобто при використанні даного методу свідомо приймають рішення від чого можна абстрагуватися як від другорядного, неістотного.

Вказане виявляє вплив на зміст наукового уявлення його залежності від іншого уявлення, що прозоро демонструється у наступному відомому факті з історії науки [5; 70-72]. В Аристотеля й Птолемея рух планет описується під впливом математичних уявлень (зокрема – геометрії), а у Кеплера використовується настанова “небесної фізики”, з позиції якої критикується “небесна геометрія”. Кеплер не погоджується, наприклад, із Коперніком, який вважав, що “небу” не можна приписувати земні властивості, він критикує платонівську “стерильність” математики ідеальних просторів та дотримується принципу “єдності фізичних законів Всесвіту” (на Землі та на Небі, зокрема). Тут треба враховувати, що гіпотеза “єдності законів Всесвіту” використовується як принцип фізики (принцип у даному випадку є уявлення, що формує залежності між уявленнями).

Позиція фізика, а не філософа, чи математика, чи теолога) в Й.Кеплера визначається такою його максимомою: “Моя мета полягає в тому, щоб показати, що небесна машина схожа не на божественний організм, а швидше на годинниковий механізм... оскільки майже всі різноманітні рухи викликаються за допомогою простої магнітної сили, так само як і в годиннику – простим важелем” [6; 50]. Іншими словами, тут Кеплер свідомо абстрагується від нефізичних сутностей ставлячи їх у принципову ідеологічну залежність від фізичних сутностей започатковуючи механіцизм, який керуючись емпіризмом вбачав у механізмах джерело знань (емпіричних фактів) недоступне для платонізму (теоретичне споглядання неба, як довів геліоцентризм, за Ф.Беконом, є джерело “примар печери”).

Одночасно, наявність впливу одного уявлення на інше уявлення, в історії науки виявляє процес виправлення попередніх уявлень за допомогою вираховування нових об’єктивних обставин, що презентуються свідомості як “вичерпаність повноважень суб’єкта”, що за допомогою фактів усвідомив наявність свого незнання, невирішеність певної проблеми. Подолання свого незнання людина може здійснювати, як демонструють наведені факти, за допомогою перетворення себе на суб’єкта, що створює умови свого розуміння шляхом формування про нове “джерело знань”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рижкова С.А. Знання та технології в історичних просторах культури / С.А. Рижкова. – К.: “КийДрукПринт”, 2005. – 580 с.
2. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія / В.Л. Чуйко. – К.: Центр практичної філософії, 2000. 252с.
3. Ведмедів М.М. Культурні ресурси продуктивного мислення/ М.М. Ведмедів: Монографія. – Суми: Університетська книга, 2001. – 216 с.
4. Савостьянова М.В. Аксиологический анализ парадигмальной науки или о роли ценностей в науке. Монография / М.В. Савостьянова. К.: Изд. ПАРАПАН, 2009. – 260 с.
5. Идельсон Н.И. Этюды по истории небесной механики / Н.И. Идельсон. – М.: Наука, 1975. – 496 с. – (Серия “Из истории мировой культуры”).
6. Холтон Дж. Тематический анализ науки / Джеральд Холтон; пер. с англ.. А.Л. Великович, В.С. Кірсанов, А.Е. Левин. – М.: Прогресс, 1981. – 384 с.